

УДК 821.161.2.-3.09"1920/1930"
DOI: 10.28925/2311-2425.2020.1415

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ М. ЙОГАНСЕНА «ПРИГОДИ МАК-ЛЕЙСТОНА, ГАРРІ РУПЕРТА ТА ІНШИХ» ЯК ПЕРШОГО УКРАЇНСЬКОГО ДРУКОВАНОГО СЕРІАЛУ

Кулакевич Л.М.,

ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»,
просп. Ю. Гагаріна, 8, м. Дніпро, 49000
leda4a@gmail.com
ORCID iD 0000-0002-2405-8894

У статті викладено результати дослідження роману М. Йогансена. Розглянуто жанрову специфіку його художнього моделювання, визначено образи й мотиви, прийоми та засоби, що оприявнюють його належність до авантюрно-пригодницької прози. Установлено, що за ідейним задумом автора роман друкувався окремими випусками, це дає підстави визначити твір як перший український друкований серіал (роман-фейлетон, роман з продовженням). Зазначено, що визначальною особливістю художнього тексту є його інтермедіальність, що виявляється в орієнтуванні на прийоми німого кіно не тільки на рівні структурування тексту, особливостей моделювання героїв, використанні вставних елементів, а також тизерів і трейлерів, загалом не властивих літературним творам. Акцентовано, що в романі щедро використано кінематографічні прийоми, зокрема кожен розділ сприймається як окрема серія, що розбудовується за кінематографічним принципом паралельного монтажу епізодів різних сюжетних ліній.

Ключові слова: авантюрно-пригодницький жанр, друкований серіал, роман-фейлетон, роман з продовженням.

L. Kulakevych

The genre features of Maik Yohansen's "The Adventures of MacLayston, Harry Rupert, and Others" as a first Ukrainian print series

The article considers the research results of Maik Yohansen's "The Adventures of MacLayston, Harry Rupert, and Others". The work is adventurous with the inherent intricate storylines, fast-paced events, exotics, ect. in this genre. The universal element of the novel is the travels. The novel was published in separate editions by the author's plan, and it gives reason to determine this work as a first Ukrainian print series (a feuilleton novel, a novel with a sequel). The article states the defining feature of an artistic text is its intermedia, that manifests in the orientation at the methods or the silent movie not only at the level of the text structure, the features of the modeling heroes, the use of plug-in elements, the teasers and trailers that are not peculiar to the literary works. There are a lot of cinematic techniques in the novel, in particular, each section is perceived as a separate series, which is based on the cinematic principle of the parallel editing of the different storylines' episodes. The graphically highlighted messages, document texts, announcements, fragments of notes to the song and even constructivist pictures of Vadym Meller are embedded in the text in M. Johansen's novel. A cinematic combination reception when a detail in an episode makes the switch to another storyline (series) is an interesting artistic find in the text.

The article studies the dialogues in the novel which are very shot like the silent movie scripts. A big part of a novel is descriptions of the actions of the heroes, but without detailing them so the product is perceived as a set of libretto, themes, ideas that would be rendered by the movie master. The writer introduces a new living space and unusual characters for Ukrainian literature (a rich heiress who travels incognito; her mentally defective brother who enjoys dressing women's dresses; ethiopians, carters, sailors, detectives, prostitutes, hunters of exotic animals, etc.) who are in different countries and on different continents (America, England, Africa, France, Ukraine). There is no detailed portrait description of any of the characters in the work, a separate detail, in which the hero is different among the others, is noted. The characters are not clearly described which can be interpreted as a play with the canons of the silent cinema which scripts were created to order by a director for a specific actor.

Key words: adventure genre, print series, feuilleton novel, novel with sequel.

Вступ. Чи не найяскравішою особистістю в українській літературі початку ХХ ст. був Майк Йогансен, поет, прозаїк, критик і перекладач з низки європейських мов, якого Соломія Павличко називала «найграйливішим і найменш дослідженим письменником цієї епохи» [11, 175]. Поетику прози М. Йогансена в контексті експериментальної літератури вивчали Н. Бернадська, М. Васьків, Н. Городнюк, І. Дзюба, О. Капленко, Ю. Ковалів, Р. Мельників, О. Романенко, Л. Сенік, О. Філатова, Я. Цимбал. Та, як слушно зауважила Я. Цимбал, навряд чи коли вдасться дібрати до багаторівневої і багатовимірної творчості письменника адекватну характеристику й достатню оцінку [20, 3]. У нашому дослідженні сфокусуємося на жанрових особливостях роману «Пригоди Мак-Лейстона, Гаррі Руперта та інших» (далі — «Пригоди Мак-Лейстона») як такого, що є першим в українській літературі друкованим серіалом.

Критичний огляд літератури. «Пригоди Мак-Лейстона» М. Йогансена неодноразово були об'єктом наукових рецензій. Зокрема, Р. Мельників зазначив, що цей перший роман письменника визначив чи не найприкметнішу рису його стилю: «Яскраво виражена фабульність, чітка конструкція і захоплюючий, гострий, незвідка авантюрний сюжет» [10, 15]. На думку О. Романенко, роман «Пригоди Мак-Лейстона» був «написаний як жанрово-стильова імітація роману-фейлетону, сенсаційної і детективної, авантюрно-пригодницької прози кінця ХІХ — початку ХХ ст. Гра з маслітом і гра в масліт — так можна схарактеризувати ідейно-естетичні особливості “Пригод Мак-Лейстона...” і класифікувати цей твір як роман-імітацію, створену на межі семіосфер високого і масового — в літературі, мистецтві, суспільстві» [18, 88]. І. Куницька, досліджуючи жанрову своєрідність конструктивістського роману 1920–1930 рр. ХХ ст., стосовно твору М. Йогансена «Пригоди Мак-Лейстона» зауважила: «Він захисник тези “зробленості” мистецького твору, але відрізняється від неокласиків, які теж висували великі вимоги до технічної майстерності, але на основі пріоритету традиції. Майк Йогансен перетворює традицію на довільне зібрання автономних фрагментів, прийомів, засобів. Його формалізм не дискурсивний, як у російських формалістів, а деструктивний. Найхарактерніше визначення для його літературної практики — конструктивістський» [6, 25]. На підставі аналізу публікацій про роман «Пригоди Мак-Лейстона» мусимо констатувати, що вказаний твір не вивчався в аспекті його приналежності до жанру друкованого серіалу, хоч науковці й зауважували це принагідно, тому актуальність дослідження є очевидною.

Мета дослідження полягає у визначенні жанрових особливостей роману М. Йогансена

«Пригоди Мак-Лейстона», що вказують на твір як друкований серіал.

Результати дослідження та обговорення. Друкований серіал більше відомий у літературознавстві як «роман-фейлетон» [2, 116], «роман з продовженням» [7, 347] — художній твір, друкований частинами протягом певного часу в періодичному виданні. Як жанровий різновид гранд-нарративу роман-фейлетон був започаткований у Франції на початку ХІХ ст. Фейлетоном (*фр.* feuilleton від feuille — аркуш, листок) називався листок-додаток до газети, який містив театральну хроніку, вірші, загадки, невеличкі за обсягом твори сатиричного характеру [7, 527]. Перший такий аркуш було видано в 1800 р. французькою газетою «Journal des Debats». У 1803 р. це друковане видання змінило свій формат. Газета стала довшою, але додане місце, успадкувавши назву «фейлетон», відділялося лінією відрізу. На цьому «відрізаному» полі спочатку друкувалися невеличкі літературні твори, а згодом — частини романів, що спонукало читачів купувати наступні номери газети, аби дізнатися про долю героїв. У європейському літературознавстві датою народження роману-фейлетону вважається 23 жовтня 1836 р.: у цей день у газеті Еміля де Жирардина «La Presse» було надруковано першу частину роману Бальзака «La Vieille fille» [19, 9].

Саме у фейлетоні було вперше вміщено славнозвісні романи А. Дюма («Графиня Солсбері», «Три мушкетери», «Граф Монте-Кристо»), Е. Сю («Паризькі таємниці», «Вічний жид») та О. де Бальзака, В. Гюго, Понсона дю Терра та ін.

У ХІХ ст. романи з продовженням, по суті, виконували роль сучасних серіалів і в основній своїй масі були розраховані на сімейне читання, однак до кінця ХІХ ст. жанр поступово занепадає [12]. Нове життя у цей жанр вдихнув кінематограф і конкурентна боротьба між власниками мас-медіа. Так, у протистоянні газетних трестів за ринок збуту медіамагнат Роберт Резерфорд Мак-Кормік за підтримки Вільяма Селіга розпочав почастинне друкування в газеті «Chicago Tribune» роману «Пригоди Кетлін» («The Adventures of Kathlyn», 1913) з одночасним зніманням фільму, який читачі могли подивитися в кінці кожного тижня: у кожній серії наївна білявка Кетлін рятується від дикого звіра (лева, леопарда, тигра, вовка, мавпи та ін.). Щоб зацікавити глядача, В. Селіг завершував кожен з 13 серій фільму на кліфхенгері. Було вирішено також подавати в кінці короткий анонс наступної серії. Наприклад, героїня опиняється у лігві лева, а далі «прицепом» йшов уривок фільму з питанням «Чи може вона врятуватися? Захопливе продовження наступного тижня!». Подібні ролики, що на той час йшли тільки після фільму, в 1917 р. у «Нью-Йорк Таймс» уперше було названо трейлерами — причепами. Такі маркетингові прийоми були

новаторськими в індустрії кіно. У відповідь на це його конкурент Вільям Рендольф Херст запустив у газетах «Чикаго екзайнер» та «Чикаго івініг америкен» авантюрний роман «Небезпечні пригоди Поліни» і замовив фільм за цим сюжетом режисерам Луї Ж. Ганьє і Дональду Мак-Кензі.

За ідейним задумом М. Йогансена кожен розділ роману «Пригоди Мак-Лейстона» друкувався як окремий випуск (художнє оформлення Вадима Меллера) і вперше був оприлюднений протягом 1924 р. за підписом М. Йогансена [9, 17]. Ю. Смолич у своїх спогадах про друга зазначав, що Майк подавав у редакцію не частини вже готового твору, а писав за ніч з четверга на п'ятницю черговий розділ — завжди рівно 20 сторінок — і вранці здавав [11, 112]. Р. Мельників звернув увагу на те, що у виданнях 20-х років ХХ ст. для підсилення сюжетної напруженості кожна частина роману супроводжувалася «коротким припочатковим змістом і анонсом наприкінці» [9, 17]. В аспекті нашого дослідження ці елементи (на жаль, не збережені в сучасних виданнях) твору можемо потлумачити як макети тизерів (початковий зміст) і трейлерів (анонс наприкінці), поширених у кіноіндустрії.

У романі «Пригоди Мак-Лейстона» було щедро використано кінематографічні прийоми. Не випадково впливовий на той час критик Ф. Якубовський у рецензії на «Пригоди Мак-Лейстона» зазначив, що цей твір М. Йогансена «просто рветься на екран. З нього можна зробити бойового фільма, і то не нашого та й не німецького стилю, а американського трюкового фільма. Тут є й надзвичайно швидкий і плутаний біг подій, і карколомні трюки, і американські міста, і Париж, і страшні пригоди людей у тропічному африканському лісі» [18, 6]. Так, кожен розділ сприймається як окрема серія, що розбудовується за кінематографічним принципом паралельного монтажу епізодів різних сюжетних ліній, що різко змінюють один одного (різні події, що відбуваються одночасно, але в різних місцях, або в одному місці, але в різному часі, тому читачеві слід бути уважним, щоб не заплутатися: це, власне, новий герой чи вже траплявся йому (читачеві) на попередніх сторінках твору, але під іншим іменем). Якщо в німому кіно використовувалися інтертитри (текстові вставки, що пояснювали сюжет, зв'язували окремі епізоди фільму, відтворювали репліки актантів чи просто коментували події глядачам, замінюючи таким чином звукове мовлення), то в М. Йогансена у романну тканину вмонтовано графічно виділені повідомлення, тексти документів, анонси, фрагменти нот до пісні і навіть конструктивістські картинки Вадима Меллера. Цікавою художньою знахідкою у тексті є кінематографічний прийом суміщення, коли через деталь в епізоді однієї сюжетної лінії (серії) відбувається перехід до іншої сюжетної лінії

(серії): розділ 1 завершується дальноплановим описом затонення пароплава «Вікторія», а розділ 2 розпочинається близьким планом верхньої палуби «Ліберія», чим створюється в читача миттєве хибне враження, що корабель, на якому плила головна героїня, таки урятувався. Письменник неодноразово використовує у творі прийом мелодраматичного кіно, коли герої перебувають близько один до одного, але не знають про це (на пароплаві прямують до Європи Мартин (батько) і Гаррі Руперт (його син), а також їх родичка Едіт Мак-Лейстон під дівочим іменем своєї матері — Марта Лорен).

За аналогією до сценаріїв німого кіно діалоги в романі максимально стислі, значну його частину становлять саме описи дій героїв, але без їх деталізації (це мали б додумувати / допрацьовувати / імпровізувати вже під час зйомок режисер та актори), тому твір сприймається як набір лібрето, тем, ідей, які мав би візуалізувати майстер кіно. У творі наявні вставні ситуації, описи стану героїв, що інтригують читача (пророчий сон Едіт, вияв передчуття Франсуа і Камілли) чи нагнітають внутрішню напругу сприйняття тексту через відтягування інформації про долю героїв (наприклад, епізод про трьох робітниць органо-хімічної фабрики; детальний опис правил гри шмен-де-фер й очко; африканські казки про собаку і келепа, про Тово, узяті з «Казок народів Африки», укладених Григорієм Петниковим, лист Фритьофа Хансена). З іншого боку, у романі «Пригоди Мак-Лейстона», який є насамперед літературним твором, гранично деталізовано подано шокуючі сцени жорстокого насилля, епатажні еротичні елементи і сексуальні збочення (чого варті лише «вподобання» клієнтів кафе «Синя мавпа»), що виформовують морально непривабливий, але екзотично-принадливий для масового читача західний світ із його дорогими гоночними автомобілями, лімузинами «Бенц», каблучками, випеченими шпіцами, долларом (універсальною одиницею виміру, бо ним можна навіть поміряти красу і здоров'я дівчини), розвагами (наприклад, перегляд фільмів про голод на теренах СРСР), ку-клуксу-кланом — *«наймоднішим культурним американсько-капіталістичним самосудом»* [4, 243]. Не виїздивши за кордон, М. Йогансен очевидно черпав побутові деталі з життя пересічних американців чи англійців із закордонних газет, адже був поліглотом і вів рубрику «Обличчя буржуазної преси» в «Універсальному журналі».

Визначаючи розмаїте коло героїв свого друкованого серіалу, М. Йогансен, очевидно, керується своїми порадами, викладеними для початківців в іронічній теоретичній праці «Як будується оповідання. Аналіз прозових зразків» (1928): *«<...> беруться дерев'яні кубики, наклеюються на них сімейні фотографії чи, коли їх неохота різати, надписуються прізвища та імення якихось осіб*

і їхня професія. Потім оті кубики змішуються і кидаються на стіл. Далі треба подивитися, в яку комбінацію склалися кубики з прізвищами і чи не дають вони натяку на якусь ситуацію чи якусь історію» [5, 575]. Романом «Пригоди Мак-Лейстона» письменник увів новий для української літератури життєвий простір і незвичних персонажів (багата спадкоємиця, що подорожує інкогніто; її психічно неповноцінний брат, що полюбляє одягати жіночі сукні; негри, картярі, матроси, детективи, проститутки, мисливці за екзотичними тваринами та ін.), що перебувають у різних країнах і на різних континентах (Америка, Англія, Африка, Франція, Україна). У творі немає докладного портретного опису жодного з героїв, зауважено хіба що окрему деталь, за якою герой вирізнятиметься серед інших: Едіт — молода, має рухи «збалуваної життям натури» [4, 232]; Лейстон — неймовірно гладкий («Тіло його розливалось по ліжку, але ліжка м'яко уступало його вазі і приймало жирні хвилі Лейстонового тіла в свої береги» [4, 236]); Мартин — ірландець, має акцент, татування по тілу [4, 238]; характери актантів також лише окреслено, що можна потлумачити як обігрування канонів німого кіно, сценарії якого створювалися на замовлення режисера під конкретного актора (як це було з фільмами за участю Пола Негрі, Теди Бари, Мері Пікфорд, Пірл Вайт). Можемо припустити також, що письменник все ж сподівався на екранізацію свого твору (адже кінематограф розвивався в Україні особливо бурхливо), тому залишав простір для режисерського смаку в добиранні акторської групи.

Універсальним конструктором густонаселеного екзотичного простору «Пригоди Мак-Лейстона» є мандри, у яких, згідно з авантюрним каноном, вчинки героїв зумовлюють круті повороти і карколомні події в їхньому житті. Автор поводить надзвичайно кровожерно, «вбиваючи» майже всіх своїх і головних, і другорядних героїв, увиразнюючи зображення їхньої смерті натуралістичними деталями (потоптані носорогами головонозці; мурашине катування невідомого; розірване мавпою горло Камілли; отруєння Руперта і Кет; споглядання Ріплі голодного вмирання сім'ї, його препарування мертвої дівчинки; щури загризають доктора та ін.). Таке художнє вирішення долі героїв загалом не властиве українській літературі й для прози 20–30-х років ХХ ст. було, безперечно, екзотичним. Нині цей художній прийом простежується в сучасному культовому фентезійному серіалі «Ігри престолів», в основі сюжету якого матеріал книжкової серії «Пісня Льоду і Вогню» американського письменника Джоржа Мартіна. На думку останнього, відзначення її жорстокості спричинено правдою життя, адже неможливо описати війну без жорстокості й смерті: «<...> якщо ти хочеш бути чесним, то смерть повинна зачіпати і головних персонажів. Ми всі мільйон

разів читали історії про героїв, які під час своєї пригоди проходять різні випробування і разом зі своїм кращим другом або подругою виживають за будь-яких обставин. Але це обман, адже так не буває. Битва передбачає втрату близьких друзів, серйозні поранення, втрату кінцівок і раптову смерть» [8]. Маючи на увазі текст М. Йогансена, навряд чи можна говорити про «умертвіння героїв» як прагнення автора відтворити правду життя, непотрібність щастя і кохання у світі, де панує культ грошей та наживи. Переконані, письменник свідомо «загодовує» смертями персонажів пересічного читача, глузуючи з його смаків, в основі яких, безперечно, лежить одвічна глибинна психічна потреба людини пережити адреналінові ситуації, після яких настає приємне заспокоєння, що це трапилося не з нею.

Загострений сюжет «Пригод Мак-Лейстона» оприявнює орієнтацію М. Йогансена на жанрові різновиди, фабульні прийоми зарубіжної белетристики письменників (Е. По, О'Генрі, Г. Веллс і ін.), твори яких він перекладав. Письменник розгортає досить популярні на той час у світовій літературі мотиви (утеча з дому, подорожування інкогніто, родові таємниці, промисловий шпіонаж і викрадення наукового винаходу тощо), гіперболізуючи при цьому роль випадку. Так, життєві перипетії Едіт Мак-Лейстон викликають алузії з неправдоподібними пригодами багатой спадкоємиці Елен Додж, героїні популярного на початку ХХ ст. серіалу «Таємниці Нью-Йорка»; наскрізний мікрообраз каблучки з літерою «L» відсилає до популярного на той час авантюрного фільму «Фатальний перстень» (1917, режисер Дж. Сейц, акторка Пірл Вайт) [2, 236]; образ танцівниці Камілли і сцени політичних заворушень перекидають місток до «Собору Паризької Богоматері» і «Знедолених» В. Гюго; зображення складних сімейних стосунків Лейнів відсилають до друківаного серіалу Е. Сю «Паризькі таємниці»; доля Мартіна Лейна і деталь — шрам на його обличчі — поєднують його з Жофреєм де Пейраком з роману Анн і Серж Голон «Анжеліка»; розорення Мак-Лейстона через біржові махінації прочитується як Божа кара за фінансове і соціальне знищення меншого брата й викликають асоціації з романом-фейлетоном «Граф Монте-Кристо» А. Дюма, на який у тексті наявні й прямі вказівки (Едіт «потайки вчилася стріляти з револьвера, закладаючи туди монтекристові кульки» (підкреслення наше. — Л. К.) [4, 377]).

У назві роману «Пригоди Мак-Лейстона» анонсовано ім'я героя по суті епізодичного та «карти розкриваються» лише у фіналі твору: мільярдер Мак-Лейстон з ірландського роду Лейнів колись ошукав рідного брата ще й звабив його дружину, нечесно отримані гроші стали стартовим капіталом для його теперішніх статків. Винесенням прізвища цього героя в назву твору

акцентовано, що саме його вчинок двадцятилітньої давності вплинув на долю інших персонажів роману: багата спадкоємиця Едіт Мак-Лейстон тікає з дому, аби втрапити до Радянського Союзу, і стає заручницею; мільйонер подорожує в пошуках доньки, що призводить до його розорення конкурентом Морганом; незнайомиць рятує від згвалтування прекрасну дівчину, яка згодом виявиться його племінницею; Гаррі Руперт, що виріс у притулку, працює над створенням штучного білка, аби нагодувати бідноту.

Попри те, що цей авантюрний нарратив мав шалений успіх і став першим українським бестселером (було видано 100 тисяч примірників [9, 17]), Йогансен, очевидно, втратив до нього інтерес, тому у фіналі роману доволі штучно зводить ще живих героїв до купи (за що зазнав шаленої критики від сучасників [11]): Едіт дізнається, що рятувальник — це її рідний дядько, який упізнав небогу за каблучкою, а вже мертвий Гаррі Руперт — це її рідний брат по матері і двоюрідний по батьку. Ніщо не заважає нам припустити, що письменник робить це не тільки з нудьги, а й для того, щоб «протролити» як «робітників мистецтва» [5, 712], які паразитували на вподобаннях масового читача, так і читача, «загодованого» штампами настільки, що вже можна і не подавати портрета героя («<...>, розміркуючи добре, автор вирішив цього не писати, а запропонувати читачеві самому уявити собі гарненьку 18-літню дівчину <...>» [4, 229]).

У романі «Пригоди Мак-Лейстона» український письменник уперше у своїй творчості вдається до літературної містифікації (точніше полімістифікації): у передньому слові, підписаному криптонімом «М. К.» (від «Михайло Крамар» — псевдонім Йогансена, утворений від дівочого прізвища матері — Крамаревська), зазначено, що автором роману є Антон Райнке, який під псевдонімом Віллі Вецеліус (ще один псевдонім Йогансена) писав «в легкому жанрі авантюрних романів» [4, 227]. Прийом містифікації був досить популярним і продуктивним у 20–30-х роках ХХ ст., адже втомлений сірими робочими буднями читач прагнув розваг та екзотики далеких країв. Українським письменникам доводилося конкурувати із західноєвропейською й американською літературою. Спираючись на статистичні дані київських бібліотек, Л. Якубова та Я. Примаченко стверджують, що питання високих стандартів в українському мистецтві розбивалися об смаки непідготовленої читачької аудиторії, яка запитувала зарубіжні твори, до того ж ситуація ускладнювалася слабкою поширеністю української мови серед містян, що були основними споживачами белетристики, перекладеної російською мовою [14]. Отож псевдоперекладні твори стали компромісним мистецьким проектом, де метою наслідування західноєвропейської й американської белетристики було виховання спо-

живача україномовної продукції. Маємо всі підстави стверджувати, що «розігрування» читача потрібною містифікацією є відвертим «стьобом» М. Йогансена з маркетингової стратегії колег по перу. Письменник неодноразово декодує в тексті свій художній прийом: наратор поводиться як злочинець, що хоче бути впійманим, тому підкидає докази своєї «українськості», зокрема в африканських нетрях перед Вінсентом, Франсуа і головорізами «Вистрибують дві зелені папуги і — мов уманські дурні — починають щось белькотити» [4, 271]; машина в ірландському містечку Антрім «нагадувала візникову дрожку в місті Києві» [4, 379]. Згодом замість екзотичних героїв невідомо звідки з'являється Сашко [Довженко], який працює в Берліні і видає візи на в'їзд у СРСР (задля вмотивування цього образу М. К. у передньому слові зазначає, що дописує твір розстріляного німецького письменника). Переконані, що такі «недогляди» були складовою художньої стратегії М. Йогансена, заявленої в його іронічній декларації «Що таке техно-мистецька група "А"» [4, 711–713]: «Митці, що складають частину групи А, принципіально відмовляються від мистецького професіоналізму, від мистецького жречества, від ховання виробничих секретів мистецтва» [4, 712]. З іншого боку, як згадує Ю. Смолич, М. Йогансен не був прибічником ідей формалізму і, вдаючись у літературницькій поденщині до «формалістичних еківоків чи формально діяцького способу роботи» [4, 111], завжди ховався за псевдонімом: «Так було, наприклад, з пригодницьким романом, що виходив щотижневими випусками (на кшталт колишніх "пінкертонів") під гучною, але вже забутою, та й трудною для вимови назвою (я її забув!), — автор: доктор Вецеліус. Йогансен соромився признатись, що він автор такої ерудистики, і весело потирав руки, єхидно на мене киваючи, коли всі дружно називали автором цієї белиберди мене, а не його. Майк взагалі страшенно любив містифікації» [13, 111].

За художнім задумом М. Йогансена, сюжет роману є фікцією, умовним прийомом і формальним приводом змонтувати екзотичні, гранично непривабливі й акцентуовано «роздягнені» сценки з життя різних континентів, адже, як влучно зауважив велетенко, герої роману М. Йогансена «Подорож ученого доктора Леонардо і його майбутньої коханки прекрасної Альчести у Слобожанську Швейцарію», «<...> публіка страшенно полюбляє антихудожні оповідання про злочинства, грабунок, статеві ненормальності та венеричні хвороби» [3, 465]. І хоча Р. Мельників називає «Пригоди Мак-Лейстона» «першим вітчизняним пригодницьким романом» [9, 17], маємо всі підстави стверджувати, що твір є власне авантюрним, адже у ньому відсутній освітньо-виховний аспект, що є обов'язковою вимогою / ознакою пригодницької літератури,

та найголовніше — саме дії героїв спричиняють низку найнеймовірніших ситуацій. Найбільш показовою в цьому сенсі є сюжетна лінія закоханих Камілли і Франсуа, що тікають з дому з мандрівним цирком й опиняються в сексуальному рабстві; згодом хлопець змушений їхати до Африки за мавпами, аби звільнити свою наречену; обоє гинуть далеко одне від одного.

Висновки. За жанровими ознаками роман М. Йогансена «Пригоди Мак-Лейстона» є авантурним із властивими цьому жанру заплутаними сюжетами, стрімким розгортанням подій,

екзотикою тощо. Визначальною особливістю твору є його інтермедіальність, що виявляється в орієнтуванні на прийоми німого кіно на рівні структурування тексту, особливостей моделювання героїв, використанні вставних елементів, а також тизерів і трейлерів, загалом не властивих літературним творам. Якщо взяти до уваги те, що за ідейним задумом автора роман друкувався окремими випусками, то маємо всі підстави визначити його як перший український друкований серіал / роман-фейлетон, роман з продовженнями.

ДЖЕРЕЛА

1. Бюллетень кинопрокатчика. URL: <http://www.kinometro.ru/abc#rR>
2. Звезды немого кино. Москва: Искусство, 1968. 240 с.
3. Йогансен М. Подорож ученого доктора Леонардо і його майбутньої коханки прекрасної Альчести у Слобожанську Швейцарію *Вибрані твори*. Київ: Смолоскип, 2009. С. 391–508.
4. Йогансен М. Пригоди Мак-Лейстона, Гаррі Руперта та інших. *Вибрані твори*. Київ: Смолоскип, 2009. С. 227–390.
5. Йогансен М. Як будується оповідання. Аналіз прозових зразків. *Вибрані твори*. Київ: Смолоскип, 2009. С. 550–650.
6. Куницька І. Жанрова своєрідність конструктивістського роману (на матеріалі романів Майка Йогансена «Пригоди Мак-Лейстона, Гаррі Руперта та інших», «Подорож ученого доктора Леонардо і його майбутньої коханки прекрасної Альчести у Слобожанську Швейцарію»). *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2019. № 39. С. 24–30.
7. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. Київ: Академія, 2007. Т. 1. 608 с.
8. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. Київ: Академія, 2007. Т. 2. 624 с.
9. Мартін Дж. розповів, чому вбиває головних героїв «Гри престолів». URL: <https://nv.ua/ukr/style/art/kino/dzhordzh-martin-rozpoviv-chomu-vbivaje-golovnih-gerojiv-gri-prestoliv-127177.html>
10. Мельників Р. Людина з химерним йменням. *Вибрані твори*. Київ: Смолоскип, 2009. С. 5–30.
11. Павличко С.Д. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ: Либідь, 1999. 447 с.
12. Романенко Е. Пинкертоновские мотивы в литературной мистификации Майка Йогансена. *Вестник Воронежского государственного университета. Филология. Журналистика*. 2014. № 1. С. 84–89.
13. Смолич Ю. Розповідь про неспокій. Йогансен. *Твори*: у 7 т. Київ: Дніпро, 1986. Т. 7. С. 97–140
14. Тематика и типы книг западноевропейских стран в XIX веке. *История книги*. Москва: Мир книги, 1998. 346 с.
15. Цимбал Я. Творчість Майка Йогансена в контексті українського авангарду 20–30-х років: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Київ, 2003. 33 с.
16. Шкандрій М. Український прозовий авангард 20-х. *Слово і Час*. 1993. № 8. С. 51–57.
17. Якубова Л., Примаченко Я. В обіймах страху і смерті. Більшовицький терор в Україні. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 544 с.
18. Якубовський Ф. В. Вецеліус. Пригоди Мак-Лейстона, Гаррі Руперта та інших. *Пролетарська правда*. 1925. 4 липня. С. 6.
19. Lerner B. A French Lazarillo: translation and popular literature in nineteenth-century France. *Nineteenth-Century French Studies*. Vol. 38, Issue 1–2 (Sep 22), 2009. P. 9–23.
20. Les Mystères de New York. URL : <http://detectivemethod.ru/films/les-mysteres-de-new-york/>.

REFERENCES

1. Biulleten kinoprokatchika. (2016). [Film Distribution Newsletter]. (in Russian). <http://www.kinometro.ru/abc#rR>
2. Zvezdy nemogo kino. (1968). [Silent Movie Stars]. M.: Iskusstvo, 240 p. (in Russian).
3. Joghansen, M. (2009). Podorozh uchenogho doktora Leonardo i yoho maibutnioi kokhanky prekrasnoi Alichesty u Slobozhansku Shveitsarii [Trip of scientist doctor Leonardo' and His Future Mistress of Wonderful Alchesta in Slobozhanska Switzeland]. *Vybrani tvory*, K.: Smoloskyp, 391–508 (in Ukrainian).

4. Yohansen, M. (2009). Pryhody Mak-Leistona, Harri Ruperta ta inshykh [Adventures of MacLeston, Harry Rupert and Others]. *Vybrani tvory*, K.: Smoloskyp, 227–390 (in Ukrainian).
5. Yohansen, M. (2009). Yak buduetsia opovidannia. Analiz prozovykh zrazkiv [How the Story is Built. Analysis of prose samples]. *Vybrani tvory*, M. Yohansen, K.: Smoloskyp, 550–650 (in Ukrainian).
6. Kunytska, I. (2019). Zhanrova svoieridnist konstruktivistykoho romanu (na materialy romaniv Maika Yohansena «Pryhody Mak-Leistona, Gharri Ruperta ta inshykh», «Podorozh uchenoho doktora Leonardo i yoho maibutnoi kokhanky prekrasnoi Alichesty u Slobozhansku Shveitsariiu») [Genre Originality of Constructivist Novel (based on the novels by Maik Yohansen “The Adventures of MacLayston, Harry Rupert, and Others”, “Doctor Leonardo’s Travels through Switzerland of Slobidska Ukraine”)]. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchykh navchalnykh zakladakh*, 39, 24–30 (in Ukrainian).
7. Literaturoznavcha entsyklopediia. (2007). [Study of Literature Encyclopaedia]. U 2 t., K.: Akademiia, 1, 608 p. (in Ukrainian).
8. Literaturoznavcha entsyklopediia. (2007). [Study of Literature Encyclopaedia]. U 2 t., K.: Akademiia, 2, 624 p. (in Ukrainian).
9. Martin Dzh. rozpoviv, chomu vbyvaie holovnykh heroiv «Hry prestoliv». (2017). [Martin J. Told, Why He Kills the Protagonists of “Game of Thrones”]. (in Ukrainian).
<https://nv.ua/ukr/style/art/kino/dzhordzh-martin-rozpoviv-chomu-vbivaje-golovnih-gerojiv-gri-prestoliv-127177.html>
10. Melnykiv, R. (2009). Liudyna z khymernym imenniam [Man with Whimsical Name]. *Vybrani tvory*, M. Yohansen, K.: Smoloskyp, 5–30 (in Ukrainian).
11. Pavlychko, S. D. (1999) Dyskurs modernizmu v ukrainskii literaturi [Dyskurs of Modernism in Ukrainian Literature]. K.: Lybid, 447 p. (in Ukrainian).
12. Romanenko, E. (2014). Pinkertonovskie motivy v literaturnoi mistifikatsii Maika Yohansena [Pinkertonian Motifs in Mike Johansen’s Literary Hoax]. *Vestnik Voronezhskogo gos. un-ta, Filologiya. Zhurnalistika*, 1, 84–89 (in Russian).
13. Smolych, Yu. (1986). Rozpovid pro nespokii. Yohansen [Recital of Anxiety. Yohansen]. *Tvory: u 7 t.*, K.: Dnipro, 7, 97–140 (in Ukrainian).
14. Tematika i typy knig zapadnoevropeskikh stran v XIX veke [Subjects and Types of Books of Western European Countries in the 19th century]. *Istoriia knigi*. (1998). M.: Mir knigi, 346 p. (in Russian).
15. Tymbal, Ya. (2003). Tvorchist Maika Yohansena v konteksti ukrainskoho avanhardu 20–30-kh rokiv [Mike Yohansen’s Literary Heritage in the context of the Ukrainian avant-garde of the 20s–30s]. K., 33 p. (in Ukrainian).
16. Shkandrii, M. (1993). Ukrainskyi prozovyi avanhard 20-kh [Ukrainian Prosaic Advance-guard of 20s]. *Slovo i chas*, 8, 51–57 (in Ukrainian).
17. Yakubova, L., Prymachenko, Ya. (2016). V obiimakh strakhu i smerti. Bilshovytskyi teror v Ukraini [In the Cuddles of Fear and Death. Bolshevik terror in Ukraine]. K.: Klub simeinoho dozvillia, 544 p. (in Ukrainian).
18. Yakubovskiy, F. V. (1925). Vetselius. Pryghody Mak-Leistona, Harri Ruperta ta inshykh [Vecelius. Adventures of MacLayston, Harry Rupert and Others]. *Proletarska pravda*, 4, 6 (in Ukrainian).
19. Lerner, B. (2009). A French Lazarillo: translation and popular literature in nineteenth-century France. *Nineteenth-Century French Studies*, 38 (1–2), 9–23.
20. Les Mystères de New York (2012).
<http://detectivemethod.ru/films/les-mysteres-de-new-york/>

Дата надходження статті до редакції: 18.03.2020 р.

Прийнято до друку: 15.04.2020 р.